פרשת חקת

ספר במדבר · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: -- Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann
corrected vocalization (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק י״ט

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃

ב׳ זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר | אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ֙ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל׃

זאת חקת התורה. לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל, לוֹמַר מַה הַמִּצְוָה הַזֹּאת וּמַה טַּעַם יֵשׁ בָּהּ? לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ חֻקָּה — גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ (יומא ס״ז):

ויקחו אליך. לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל שְׁמְךָ — פָּרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר:

אדמה תמימה. שֶׁתְּהֵא תְּמִימָה בְּאַדְמִימוּת, שֶׁאִם הָיוּ בָהּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת פְּסוּלָה (פרה פ״ב):

ג׳ וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ֙ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו׃

אלעזר. מִצְוָתָהּ בַּסְּגָן (ספרי):

אל מחוץ למחנה. חוּץ לְשָׁלוֹשׁ מַחֲנוֹת:

ושחט אתה לפניו. זָר שׁוֹחֵט וְאֶלְעָזָר רוֹאֶה (שם; יומא מ״ב):

ד׳ וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃

אל נכח פני אהל מועד. עוֹמֵד בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם וּמִתְכַּוֵּן וְרוֹאֶה פְּתִחוֹ שֶׁל הֵיכָל בְּשָׁעַת הַזָּאַת הַדָּם (ספרי; זבחים ק״ה):

ה׳ וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ֙ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃

ו׳ וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃

ז׳ וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ֙ בַּמַּ֔יִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב׃

אל המחנה. לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, שֶׁאֵין טָמֵא מְשֻׁלָּח חוּץ לִשְׁתֵּי מַחֲנוֹת אֶלָּא זָב וּבַעַל קֶרִי וּמְצֹרָע (עי׳ פסחים ס״ז):

וטמא הכהן עד הערב. סָרְסֵהוּ וְדָרְשֵׁהוּ — וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְאַחַר יָבֹא אֶל הַמַּחֲנֶה:

ח׳ וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו֙ בַּמַּ֔יִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּ֔יִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃

ט׳ וְאָסַף | אִישׁ טָהוֹר אֶת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא׃

והניח מחוץ למחנה. לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים מְחֻלָּקִין, אֶחָד נָתַן בְּהַר הַמִּשְׁחָה, וְאֶחָד מִתְחַלֵּק לְכָל הַמִּשְׁמָרוֹת, וְאֶחָד נָתַן בַּחֵיל (ספרי; פרה פ״ג), זֶה שֶׁל מִשְׁמָרוֹת הָיָה חוּץ לָעֲזָרָה, לִטֹּל מִמֶּנּוּ בְּנֵי הָעֲיָרוֹת וְכָל הַצְּרִיכִין לִטָּהֵר, וְזֶה שֶׁבְּהַר הַמִּשְׁחָה כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים לָפָרוֹת אֲחֵרוֹת מְקֻדָּשִׁין הֵימֶנָּה, וְזֶה שֶׁבַּחֵיל נָתוּן לְמִשְׁמֶרֶת מְגֻזֶּרֶת הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר **והיתה לעדת בני ישראל למשמרת**:

למי נדה. לְמֵי הַזָּיָה, כְּמוֹ ״וַיִּדּוּ אֶבֶן בִּי״ (איכה ג׳), ״לְיַדּוֹת אֶת קַרְנוֹת הַגּוֹיִם״ (זכריה ב׳), לְשׁוֹן זְרִיקָה:

חטאת הוא. לְשׁוֹן חִטּוּי, כְּפְשׁוּטוֹ, וּלְפִי הִלְכוֹתָיו קְרָאָהּ הַכָּתוּב חַטָּאת, לוֹמַר שֶׁהִיא כְּקָדָשִׁים לֶאֱסֹר בַּהֲנָאָה (עי׳ ספרי; מנחות נ״א):

י׳ וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה֙ אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם׃

י״א הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכֹל֙ נֶ֣פֶשׁ אָדָ֔ם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים׃

י״ב הוּא יִתְחַטָּא־בּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר׃

הוא יתחטא בו. בְּאֵפֶר הַזֶּה׃

י״ג כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה֮ טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל֒ כִּי֩ מֵ֨י נִדָּ֜ה לֹא־זֹרַ֤ק עָלָיו֙ טָמֵ֣א יִהְיֶ֔ה עֹ֥ד טֻמְאָת֖וֹ בֽוֹ׃

במת בנפש. וְאִי זֶה מֵת? שֶׁל נֶפֶשׁ הָאָדָם, לְהוֹצִיא נֶפֶשׁ בְּהֵמָה שֶׁאֵין טֻמְאָתָהּ צְרִיכָה הַזָּאָה; דְּ״אַ, **בנפש** זוֹ רְבִיעִית דָּם (חולין ע״ב)׃

את משכן ה׳ טמא. אִם נִכְנַס לָעֲזָרָה אֲפִלּוּ בִּטְבִילָה בִּלֹּא הַזָּאַת שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי׃

עוד טמאתו בו, אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל׃

י״ד זֹ֣את הַתּוֹרָ֗ה אָדָם֙ כִּֽי־יָמ֣וּת בְּאֹ֔הֶל כָּל־הַבָּ֥א אֶל־הָאֹ֖הֶל וְכָל־אֲשֶׁ֣ר בָּאֹ֑הֶל יִטְמָ֖א שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃

כל הבא אל האהל. בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ׃

ט״ו וְכֹל֙ כְּלִי־פָת֔וּחַ אֲשֶׁ֥ר אֵין־צָמִ֖יד פְּתִ֣יל עָלָ֑יו טָמֵ֖א הֽוּא׃

וכל כלי פתוח. בִּכְלִי חֶרֶס הַפָּתוּחַ מִדַּבֵּר, שֶׁאֵין מְקַבֵּל טֻמְאָה מִגַּבּוֹ אֶלָּא מִתּוֹכוֹ, לְפִיכָךְ אִם אֵין מִגּוּפַת צְמִידָתוֹ פְּתוּלָה עָלָיו יָפָה בְּחִבּוּר, טָמֵא הוּא, הָא אִם יֵשׁ צָמִיד פְּתִיל עָלָיו טָהוֹר (שם כ״ה)׃

פתיל. לְשׁוֹן מְחֻבָּר בִּלְשׁוֹן עֲרָבִי, וְכֵן (בראשית ל׳) ״נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי״ — נִתְחַבַּרְתִּי עִם אֲחוֹתִי׃

ט״ז וְכֹל֙ אֲשֶׁר־יִגַּ֣ע עַל־פְּנֵ֣י הַשָּׂדֶ֗ה בֶּחָלָל־חֶ֙רֶב֙ אוֹ֙ בְּמֵ֣ת אוֹ־בְעֶצֶ֔ם אָדָ֖ם אוֹ֣ בְקֶ֑בֶר יִטְמָ֖א שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃

על פני השדה. רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לְרַבּוֹת גּוֹלֵל וְדוֹפֵק (ספרי; חולין ע״ב). וּפְשׁוּטוֹ — עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, שֶׁאֵין שָׁם אֹהֶל, מְטַמֵּא הַמֵּת שָׁם בִּנְגִיעָה׃

י״ז וְלָקְח֣וּ לַטָּמֵ֗א מֵעֲפַר֙ שְׂרֵפַ֣ת הַחַטָּ֔את וְנָתַ֥ן עָלָ֖יו מַ֥יִם חַיִּ֑ים אֶל־כֶּֽלִי׃

י״ח וְלָקַ֤ח אֵזוֹב֙ וְטָבַ֣ל בַּמַּ֔יִם אִ֖ישׁ טָה֑וֹר וְהִזָּ֗ה עַל־הָאֹ֙הֶל֙ וְעַל־כָּל־הַכֵּלִ֔ים וְעַל־הַנְּפָשׁ֖וֹת אֲשֶׁ֣ר הָי֑וּ שָׁ֚ם וְעַל־הַנֹּגֵ֣עַ בַּעֶ֔צֶם אוֹ֙ בֶּחָלָ֔ל אוֹ֙ בַּמֵּ֔ת אוֹ֖ בַּקָּֽבֶר׃

י״ט וְהִזָּ֥ה הַטָּה֖וֹר עַל־הַטָּמֵ֑א בַּיּ֣וֹם הַשְּׁלִישִׁ֗י וּבַיּוֹם֙ הַשְּׁבִיעִ֔י וְחִטְּא֥וֹ בַיּ֖וֹם הַשְּׁבִיעִ֑י וְכִבֶּ֤ס בְּגָדָיו֙ וְרָחַ֣ץ בַּמַּ֔יִם וְטָהֵ֖ר בָּעָֽרֶב׃

וחטאו ביום השביעי. הוּא גְּמַר טָהֳרָתוֹ (עי׳ ספרי)׃

כ׳ וְאִ֣ישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָ֗א וְלֹ֤א יִתְחַטָּא֙ וְנִכְרְתָ֣ה הַנֶּ֣פֶשׁ הַהִ֔וא מִתּ֖וֹךְ הַקָּהָ֑ל כִּ֤י אֶת־מִקְדַּ֙שׁ֙ יְהוָ֣ה טִמֵּ֔א מֵ֥י נִדָּ֖ה לֹא־זֹרַ֣ק עָלָ֑יו טָמֵ֖א הֽוּא׃

ואיש אשר יטמא וגו׳. אִם נֶאֱמַר מִקְדָּשׁ לָמָּה נֶאֱמַר מִשְׁכָּן? כו׳ כִּדְאִיתָא בְּשְׁבוּעוֹת (דף ט״ז)׃

כ״א וְהָיְתָ֥ה לָהֶ֖ם לְחֻקַּ֣ת עוֹלָ֑ם וּמַזֵּ֤ה מֵי־הַנִּדָּה֙ יְכַבֵּ֣ס בְּגָדָ֔יו וְהַנֹּגֵ֥עַ֙ בְּמֵ֣י הַנִּדָּ֔ה יִטְמָ֖א עַד־הָעָֽרֶב׃

ומזה מי הנדה. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ שֶׁהַמַּזֶּה טָהוֹר, וְזֶה בָּא לְלַמֵּד שֶׁהַנּוֹשֵׂא מֵי חַטָּאת טָמֵא טֻמְאָה חֲמוּרָה לְטַמֵּא בְּגָדִים שֶׁעָלָיו, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּנּוֹגֵעַ, וְזֶה שֶׁהוֹצִיא בִּלְשׁוֹן ״מַזֶּה״, לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין עַד שֶׁיְּהֵא בָּהֶן שִׁעוּר הַזָּאָה (נדה ט׳)׃

והנגע, יטמא. וְאֵין טָעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים׃

כ״ב וְכֹ֣ל אֲשֶׁר־יִגַּ֤ע בּוֹ֙ הַטָּמֵ֔א יִטְמָ֖א וְהַנֶּ֣פֶשׁ הַנֹּגַ֑עַת תִּטְמָ֖א עַד־הָעָֽרֶב׃ {פ}

וכל אשר יגע בו הטמא. הַזֶּה שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת, **יטמא**׃

והנפש הנגעת בּוֹ׃ בְּטֻמְאַת מֵת׃

תטמא עד הערב. כָּאן לָמַדְנוּ שֶׁהַמֵּת אֲבִי אָבוֹת הַטֻּמְאָה, וְנוֹגֵעַ בּוֹ אַב הַטֻּמְאָה וּמְטַמֵּא אָדָם; זֶה פֵּרוּשָׁהּ לְפִי מַשְׁמָעָהּ וְהִלְכוֹתֶיהָ. וּמ״אַ הֶעְתַּקְתִּי מִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן וְזֶהוּ׃

ויקחו אליך. מִשֶּׁלָּהֶם, כְּשֵׁם שֶׁהֵם פֵּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב לָעֵגֶל מִשֶּׁלָּהֶם, כָּךְ יָבִיאוּ זוֹ לְכַפָּרָה מִשֶּׁלָּהֶם׃ [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

פרה אדמה. מָשָׁל לְבֶן שִׁפְחָה שֶׁטִּנֵּף פָּלְטִין שֶׁל מֶלֶךְ, אָמְרוּ תָּבֹא אִמּוֹ וּתְקַנְּחַ הַצּוֹאָה, כָּךְ תָּבֹא פָּרָה וּתְכַפֵּר עַל הָעֵגֶל (תנחומא) : [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

אדמה. עַל שֵׁם ״אִם יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע״ (ישעיהו א׳), שֶׁהַחִטָּא קָרוּי אָדֹם : [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

תמימה. עַל שֵׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ תְּמִימִים, וְנַעֲשׂוּ בוֹ בַּעֲלֵי מוּמִין, תָּבֹא זוֹ וּתְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וְיַחְזְרוּ לְתַמּוּתָם : [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

לא עלה עליה על. כְּשֵׁם שֶׁפָּרְקוּ מֵעֲלֵיהֶם עֹל שָׁמַיִם : [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

אל אלעזר הכהן. כְּשֵׁם שֶׁנִּזְקְקוּ עַל אַהֲרֹן, שֶׁהוּא כֹּהֵן, לַעֲשׂוֹת הָעֵגֶל ; וּלְפִי שֶׁאַהֲרֹן עָשָׂה אֶת הָעֵגֶל לֹא נִתְּנָה לוֹ עֲבוֹדָה זוֹ עַל יָדוֹ, שֶׁאֵין קַטֵּיגוֹר נַעֲשֶׂה סַנֵּיגוֹר : [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

ושרף את הפרה. כְּשֵׁם שֶׁנִּשְׂרַף הָעֵגֶל : [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

עץ ארז ואזוב ושני תולעת. שְׁלֹשָׁה מִינִין הַלָּלוּ כְּנֶגֶד שְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ שֶׁנָּפְלוּ בָּעֵגֶל, וְאֶרֶז הוּא הַגָּבוֹהַּ מִכָּל הָאִילָנוֹת וְאֵזוֹב נָמוּךְ מִכֻּלָּם, סִימָן שֶׁהַגָּבוֹהַּ שֶׁנִּתְגָּאָה וְחָטָא יַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כְּאֵזוֹב וְתוֹלַעַת וְיִתְכַּפֵּר לוֹ : [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

למשמרת. כְּמוֹ שֶׁפָּשַׁט הָעֵגֶל שָׁמוּר לְדוֹרוֹת לְכַרְעָנוּת, וְאֵין לְךָ פְּקֻדָּה שֶׁאֵין בָּהּ מִפְקֻדַּת הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי״ וְגוֹ׳ (שמות ל״ב), וּכְשֵׁם שֶׁהָעֵגֶל מְטַמֵּא כָּל הָעוֹסְקִים בּוֹ, כָּךְ פָּרָה מְטַמֵּא כָּל הָעוֹסְקִין בּוֹ, וּכְשֵׁם שֶׁנִּטְהֲרוּ בְּאָפְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְיִזֶּר עַל פְּנֵי הַמַּיִם״ וְגוֹ׳ (שם), כָּךְ ״וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת״ וְגוֹ״ : [רש״י בשם ר׳ משה הדרשן]

פרק כ׳

א׳ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם׃

כל העדה. עֲדָה הַשְׁלֵמָה, שֶׁכְּבָר מֵתוּ מֵתֵי מִדְבָּר וְאֵלּוּ פֵּרְשׁוּ לַחַיִּים :

ותמת שם מרים. לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מִיתַת מִרְיָם לְפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה ? לוֹמַר לְךָ, מַה קָּרְבָּנוֹת מְכַפְּרִין, אַף מִיתַת צַדִּיקִים מְכַפֶּרֶת (מועד קטן כ״ח) :

ותמת שם מרים. אַף הִיא בִּנְשִׁיקָה מֵתָה, וּמִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר בָּהּ ״עַל פִּי ה״׳ ? שֶׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה, וּבְאַהֲרֹן נֶאֱמַר ״עַל פִּי ה״׳ בְּאֵלֶּה מַסְעֵי (במדבר ל״ג) :

ב׳ וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן׃

ולא היה מים לעדה. מִכָּאן שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה לָהֶם הַבְּאֵר בִּזְכוּת מִרְיָם (תענית ט׳) :

ג׳ וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה׃

ולו גוענו. הַלְוַאי שֶׁגְּוָעְנוּ :

בגוע אחינו. בְּמִיתַת אַחֵינוּ בַּדֹּר, לְמַד שֶׁמִּיתַת צָמָא מְגֻנָּה מִמֶּנָּה :

בגוע. שֵׁם דָּבָר הוּא, כְּמוֹ בְּמִיתַת אַחֵינוּ, וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ כְּשֶׁמִּתוּ אַחֵינוּ, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִנָּקֵד בִּגְוֹעַ :

ד׳ וְלָמָּה הֲבֵאתֶם׀ אֶת־קְהַל יְהוָה אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ׃

ה׳ וְלָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ׀ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא | מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן׀ וְרִמּוֹן וּמַיִם אַיִן לִשְׁתּוֹת׃

ו׳ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח׀ אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא כְּבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם׃ {פ}

ז׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

ח׳ קַח אֶת־הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה׀ אַתָּה׀ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם׀ מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם׃

ואת בעירם. מִכָּאן שֶׁחָס הַקָּבָ״ה עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל :

ט׳ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ׃

י׳ וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסֶּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם׃

> **ויקהלו וגו׳.** זֶה אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיק מוּעָט אֶת הַמֶּרְבֶּה (בראשית רבה ה׳)׃
>
> **המן הסלע הזה נוציא.** לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהָלַךְ הַסֶּלַע וְיָשַׁב לוֹ בֵּין הַסְּלָעִים כְּשֶׁנִּסְתַּלֵּק הַבְּאֵר, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לָהֶם מַה לָּכֶם מֵאֵי זֶה סֶלַע תּוֹצִיאוּ לָנוּ מַיִם? לְכָךְ אָמַר לָהֶם **המרים** — סַרְבָנִים, לְשׁוֹן יָוָנִי שׁוֹטִים, מוֹרִים אֶת מוֹרֵיהֶם, הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה שֶׁלֹּא נִצְטַוִּינוּ עָלָיו נוֹצִיא לָכֶם מַיִם? (תנחומא)׃

י״א וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם׃ {ס}

> **פעמים.** לְפִי שֶׁבְּרֵאשׁוֹנָה לֹא הוֹצִיא אֶלָּא טִפִּין, לְפִי שֶׁלֹּא צִוָּה הַמָּקוֹם לְהַכּוֹתוֹ, אֶלָּא ״וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע״, וְהֵמָּה דִּבְּרוּ אֶל סֶלַע אַחֵר וְלֹא הוֹצִיא, אָמְרוּ, שֶׁמָּא צָרִיךְ לְהַכּוֹתוֹ כְּבָרִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהִכִּיתָ בַצּוּר״ (שמות י״ז), וְנִזְדַּמֵּן לָהֶם אוֹתוֹ סֶלַע וְהִכָּהוּ (תנחומא)׃

י״ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם׃

> **יען לא האמנתם בי.** גִּלָּה הַכָּתוּב שֶׁאִלּוּלֵי חֵטְא זֶה בִּלְבַד הָיוּ נִכְנָסִין לָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עֲלֵיהֶם כַּעֲוֹן דּוֹר הַמִּדְבָּר שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ, כָּךְ הָיָה עֲוֹן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן; וַהֲלֹא ״הֻצַּאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט״ (במדבר יא, כב) קָשֶׁה מִזּוֹ? אֶלָּא לְפִי שֶׁבַּסֵּתֶר, חֶסֶד עָלָיו הַכָּתוּב, וְכָאן שֶׁבְּמַעֲמַד כָּל יִשְׂרָאֵל, לֹא חָסַךְ עָלָיו הַכָּתוּב מִפְּנֵי קִדּוּשׁ הַשֵּׁם׃
>
> **להקדישני.** שֶׁאִלּוּ דִּבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע וְהוֹצִיא, הָיִיתִי מְקֻדָּשׁ לְעֵינֵי הָעֵדָה, וְאוֹמְרִים מַה סֶּלַע זֶה שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְפַרְנָסָה מְקַיֵּם דִּבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם, קַל וָחֹמֶר אָנוּ׃
>
> **לכן לא תביאו.** בִּשְׁבוּעָה, כְּמוֹ ״וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי״ (שמואל א ג׳), נִשְׁבַּע בִּקְפִיצָה שֶׁלֹּא יַרְבּוּ בִתְפִלָּה עַל כָּךְ׃

י״ג הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה וַיִּקָּדֵשׁ בָּם׃ {ס}

> **המה מי מריבה.** הֵם הַנִּזְכָּרִים בְּמָקוֹם אַחֵר; אֶת אֵלּוּ רָאוּ אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה, שֶׁמּוֹשִׁיעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לוֹקֶה בַּמַּיִם, לְכָךְ גָּזְרוּ (שמות א׳) ״כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ״ (סנהדרין ק״א)׃
>
> **ויקדש בם.** שֶׁמִּתּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל יָדָם; כְּשֶׁהַקָּבָ״ה עוֹשֶׂה דִּין בִּמְקֻדָּשָׁיו הוּא יָרְאוּי וּמִתְקַדֵּשׁ עַל הַבְּרִיּוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ״נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ״ (תהילים ס״ח), וְכֵן הוּא אוֹמֵר ״בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ״ (ויקרא י׳)׃

י״ד וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ׃

> **אחיך ישראל.** מָה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאן אַחֲוָה? אֶלָּא אָמַר לוֹ אַחִים אֲנַחְנוּ, בְּנֵי אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיֹּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו״ (בראשית ל״ו:ו׳) — מִפְּנֵי הַשִּׂטְנָה חוֹב הַמֻּטָּל עֲלֵיהֶם, וְהִטִּילוֹ עַל יַעֲקֹב׃
>
> **אתה ידעת את כל התלאה.** לְפִיכָךְ פֵּרֵשׁ אֲבִיכֶם מֵעַל אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיֹּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו״ (בראשית ל״ו:ו׳) — מִפְּנֵי הַשִּׂטְנָה חוֹב הַמֻּטָּל עֲלֵיהֶם, וְהִטִּילוֹ עַל יַעֲקֹב׃

ט״ו וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ׃

> **וירעו לנו.** סָבְלָנוּ צָרוֹת רַבּוֹת׃
>
> **ולאבתינו.** מִכָּאן שֶׁהָאָבוֹת מִצְטַעֲרִים בַּקֶּבֶר כְּשֶׁפָּרָעָנוּת בָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל (עי׳ תנחומא)׃

ט״ז וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְּבוּלֶךָ׃

> **וישמע קלנו.** בִּבְרָכָה שֶׁבֵּרְכָנוּ אָבִינוּ ״הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב״, שֶׁאָנוּ צוֹעֲקִים וְנַעֲנִים (תנחומא בשלח)׃
>
> **מלאך.** זֶה מֹשֶׁה, מִכָּאן שֶׁהַנְּבִיאִים קְרוּאִים מַלְאָכִים, וְאוֹמֵר ״וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים״ (דברי הימים ב׳ ל״ו)׃

י״ז נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בִּשְׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נָטֶה יָמִין וּשְׂמֹאול עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ׃

נעברה נא בארצך. אֵין לְךָ לְעוֹרֵר עַל הַיְרֵשָׁה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא פָּרַעְתָּ הַחוֹב, עֲשֵׂה לָנוּ עֵזֶר מְעַט לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצֶךָ:

ולא נשתה מי באר. מֵי בוֹרוֹת הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה, אַע״פ שֶׁיֵּשׁ בְּיָדֵנוּ מָן לֶאֱכֹל וּבְאֵר לִשְׁתּוֹת, לֹא נִשְׁתֶּה מִמֶּנּוּ, אֶלָּא נִקְנֶה מִכֶּם אֹכֶל וּמַיִם לַהֲנָאָתְכֶם, מִכָּאן לְאַכְסַנַאי אַע״פ שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לֶאֱכֹל יִקְנֶה מִן הַחֲנֻנִי, כְּדֵי לְהַנּוֹת אֶת אַשְׁפִּיזוֹ (תנחומא):

דרך המלך נלך וגו׳. אָנוּ חוֹסְמִים אֶת בְּהֶמְתֵּנוּ וְלֹא יִטּוּ לְכָאן וּלְכָאן לֶאֱכֹל (שם):

י״ח **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבָר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ:**

פן בחרב אצא לקראתך. אַתֶּם מִתְגָּאִים בְּקוֹל שֶׁהוֹרִישְׁכֶם אֲבִיכֶם וְאוֹמְרִים ״וַנִּצְעַק אֶל ה׳ וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ״, וַאֲנִי אֵצֵא עֲלֵיכֶם בְּמַה שֶׁהוֹרִישַׁנִי אָבִי ״וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה״ (בראשית כ״ז):

י״ט **וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בֶּמְסִלָּה נַעֲלֶה וְאִם־מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנָי וְנָתַתִּי מְכָרָם רַק אֵין דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבְרָה:**

רק אין דבר. אֵין שׁוּם דָּבָר מַזִּיקְךָ:

כ׳ **וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה:**

וביד חזקה. בְּהַבְטָחַת זְקֵנוּ ״וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו״ (שם):

כ״א **וַיְמָאֵן | אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו: {פ}**

כ״ב **וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה הֹר הָהָר:**

כל העדה. כֻּלָּם שְׁלֵמִים וְעוֹמְדִים לִכְנֵס לָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן אֶחָד מֵאוֹתָם שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה עֲלֵיהֶם, שֶׁכְּבָר כָּלוּ מֵתֵי מִדְבָּר וְאֵלּוּ מֵאוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן (דברים ד׳) ״חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם״ (תנחומא):

הר ההר. הַר עַל גַּבֵּי הַר, כְּתִפּוּחַ קָטָן עַל גַּבֵּי תַפּוּחַ גָּדוֹל, וְאַע״פ שֶׁהֶעֱנָן הוֹלֵךְ לְפָנֵיהֶם וּמַשְׁוֶה אֶת הֶהָרִים, שְׁלֹשָׁה נִשְׂאֲרוּ בָהֶן — הַר סִינַי לַתּוֹרָה וְהֹר הָהָר לִקְבוּרַת אַהֲרֹן וְהַר נְבוֹ לִקְבוּרַת מֹשֶׁה (תנחומא):

כ״ג **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם לֵאמֹר:**

על גבול ארץ אדום. מַגִּיד שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁנִּתְחַבְּרוּ כָּאן לְהִתְקָרֵב לְעֵשָׂו הָרָשָׁע, נִפְרְצוּ מַעֲשֵׂיהֶם וְחָסְרוּ הַצַּדִּיק הַזֶּה, וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר לִיהוֹשָׁפָט (דברי הימים ב׳ כ׳) ״בְּהִתְחַבָּרְךָ עִם אֲחַזְיָהוּ פָּרַץ ה׳ אֶת מַעֲשֶׂיךָ״ (תנחומא):

כ״ד **יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה:**

כ״ה **קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר:**

קח את אהרן. בִּדְבָרִים שֶׁל נְחוּמִים — אֱמֹר לוֹ, אַשְׁרֶיךָ שֶׁתִּרְאֶה כִתְרָךְ נָתוּן לְבִנְךָ, מַה שֶּׁאֵין אֲנִי זַכַּאי לְכָךְ (שם):

כ״ו **וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם:**

את בגדיו. אֶת בִּגְדֵי כְהֻנָּה גְּדוֹלָה הַלְבִּישָׁהוּ וְהִפְשִׁיטָם מֵעָלָיו, לְתִתָּם עַל בְּנוֹ בְּפָנָיו; אָמַר לוֹ הַכְּנֵס לַמְּעָרָה וְנִכְנַס, רָאָה מִטָּה מְצֻעַת וְנֵר דָּלוּק, אָמַר לוֹ עֲלֵה לַמִּטָּה וְעָלָה, פְּשֹׁט יָדֶיךָ וּפְשֹׁט, קְמֹץ פִּיךָ וְקָמַץ, עֲצֹם עֵינֶיךָ וְעָצַם, מִיָּד חָמַד מֹשֶׁה לְאוֹתָהּ מִיתָה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (דברים ל״ב) ״כַּאֲשֶׁר מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ״ — מִיתָה שֶׁנִּתְאַוִּיתָ לָהּ (ספרי שם):

כ״ז **וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי כָּל־הָעֵדָה:**

ויעש משה. אַע״פ שֶׁהַדָּבָר קָשֶׁה לוֹ, לֹא עִכֵּב (תנחומא):

כ״ח **וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר:**

כ״ט **וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: {ס}**

ויראו כל העדה. כְּשֶׁרָאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר יוֹרְדִים וְאַהֲרֹן לֹא יָרַד, אָמְרוּ הֵיכָן הוּא אַהֲרֹן? אָמַר לָהֶם מֵת, אָמְרוּ אֶפְשָׁר מִי שֶׁעָמַד כְּנֶגֶד הַמַּלְאָךְ וְעָצַר אֶת הַמַּגֵּפָה יִשְׁלֹט בּוֹ מַלְאַךְ הַמָּוֶת? מִיָּד בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַחֲמִים וְהֶרְאוּהוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לָהֶם מֵטָּה בְּמִטָּה, רָאוּ וְהֶאֱמִינוּ (שם):

כל בית ישראל. הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים, לְפִי שֶׁהָיָה אַהֲרֹן רוֹדֵף שָׁלוֹם וּמַטִּיל אַהֲבָה בֵּין בַּעֲלֵי מְרִיבָה וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ (אדר״נ י״ב):

כי גוע. אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהַמְתַּרְגֵּם דְּהָא מִית טוֹעֶה הוּא, אֶלָּא אִם כֵּן מְתַרְגֵּם וַיִּרְאוּ וְאִתְחֲזִיאוּ, שֶׁלֹּא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ כִּי זֶה מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן דְּהָא אֶלָּא עַל מִדָּרָשׁ שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי הַכָּבוֹד, וְכִדְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ (ראש השנה ג׳), אַל תִּקְרֵי וַיִּרְאוּ, אֶלָּא וַיֵּרָאוּ, וְעַל לָשׁוֹן זֶה נוֹפֵל לְשׁוֹן דְּהָא, לְפִי שֶׁהִיא נִתְּינַת טַעַם לְמַה שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ הֵיכָנוּ — לָמָּה וַיֵּרָאוּ? לְפִי שֶׁהָרֵי מֵת אַהֲרֹן; אֲבָל עַל תַּרְגּוּם ״וְחָזוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא״ אֵין לְשׁוֹן דְּהָא נוֹפֵל אֶלָּא לְשׁוֹן אֲשֶׁר, שֶׁהוּא מִגְזֶרֶת שִׁמּוּשׁ אִי, שֶׁמָּצִינוּ אִם מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר, כְּמוֹ ״וְאִם מַדּוּעַ לֹא תִקְצַר רוּחִי״ (איוב כ״א), וְהַרְבֵּה מִפְּרָשִׁים מִזֶּה הַלָּשׁוֹן — ״אִם חֲרוּצִים יָמָיו״ (שם י״ד):

פרק כ״א

א׳ וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ | מִמֶּנּוּ שֶׁבִי׃

וישמע הכנעני. שָׁמַע שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְּקוּ עֲנָנֵי כְבוֹד כו׳, כִּדְאִיתָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (דף ג׳), וַעֲמָלֵק מֵעוֹלָם רְצוּעַת מַרְדּוּת לְיִשְׂרָאֵל, מְזַמֵּן בְּכָל עֵת לְפֻרְעָנוּת:

ישב הנגב. זֶה עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר ״עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב״ (במדבר י״ג), וְשִׁנָּה אֶת לְשׁוֹנוֹ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן כְּנַעַן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְפַּלְּלִים לְהַקָּבָ״ה לָתֵת כְּנַעֲנִים בְּיָדָם, וְהֵם אֵינָן כְּנַעֲנִים, רָאוּ יִשְׂרָאֵל לְבוּשֵׁיהֶם כִּלְבוּשֵׁי עֲמָלֵקִים וּלְשׁוֹנָם לְשׁוֹן כְּנַעַן, אָמְרוּ נִתְפַּלֵּל סְתָם, שֶׁנֶּאֱמַר ״אִם נָתֹן תִּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי״ (עי׳ ילקוט שמעוני תשס״ד):

דרך האתרים. דֶּרֶךְ הַנֶּגֶב, שֶׁהָלְכוּ בּוֹ מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב״ (במדבר י״ג); דָּבָר אַחֵר: דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים, דֶּרֶךְ הַתַּיָּר הַגָּדוֹל הַנּוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י׳) ״דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה״ (תנחומא):

וישב ממנו שבי. אֵינָהּ אֶלָּא שִׁפְחָה אַחַת (ילקוט שמעוני שם):

ב׳ וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם׃

והחרמתי. אַקְדִּישׁ שְׁלָלָם לְגָבוֹהַּ:

ג׳ וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם חָרְמָה׃ {פ}

ויחרם אתהם. בַּהֲרִיגָה:

ואת עריהם. חֻרְמֵי גְבוֹהַּ:

ד׳ וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹּב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ׃

דרך **ים סוף.** כֵּינָן שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וּבָאת עֲלֵיהֶם מִלְחָמָה זוֹ, חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם דֶּרֶךְ יַם סוּף, הוּא הַדֶּרֶךְ שֶׁחָזְרוּ לָהֶם כְּשֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרַת מְרַגְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם סוּף״ (דברים א׳), וְכָאן חָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם שֶׁבַע מַסָּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם מֵת אַהֲרֹן״, וְכִי בְּמוֹסֵרָה מֵת? וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת? אֶלָּא שָׁם חָזְרוּ וְהִתְאַבְּלוּ עָלָיו וְהִסְפִּידוּהוּ כְּאִלּוּ הוּא בְּפָנֵיהֶם; וְצֵא וּבְדֹק בַּמַּסָּעוֹת וְתִמְצָאֵם שֶׁבַע מַסָּעוֹת מִן מוֹסֵרָה עַד הֹר הָהָר (תנחומא):

לסבב את ארץ אדום. שֶׁלֹּא נִתָּנָם לַעֲבֹר בְּאַרְצוֹ:

ותקצר נפש העם בדרך. בְּטֹרַח הַדֶּרֶךְ שֶׁהַקָּשָׁה לָהֶם, אָמְרוּ עַכְשָׁו הָיֵינוּ קְרוֹבִים לִכָּנֵס לָאָרֶץ וְאָנוּ חוֹזְרִים לַאֲחוֹרֵינוּ, כָּךְ חָזְרוּ אֲבוֹתֵינוּ וְנִשְׁתַּהוּ שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנָה שָׁנָה עַד הַיּוֹם, לְפִיכָךְ קָצְרָה נַפְשָׁם בְּעִנּוּי הַדֶּרֶךְ, וּבְלַעַ״ז אנקרוט״לור; וְלֹא יִתָּכֵן לוֹמַר וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדָּרֶךְ — בִּהְיוֹתוֹ בַּדֶּרֶךְ, וְלֹא פֵּרֵשׁ בּוֹ בַּמֶּה קָצְרָה, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא קִצּוּר נֶפֶשׁ בְּמִקְרָא מְפֹרָשׁ שָׁם בַּמֶּה קָצְרָה, כְּגוֹן ״וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם״ (זכריה י״א), וּכְגוֹן ״וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל״ (שופטים י׳), וְכָל דָּבָר קָשֶׁה עַל אָדָם נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן קִצּוּר נֶפֶשׁ, כְּאָדָם שֶׁהִטְרִיחַ בָּא עָלָיו וְאֵין דַּעְתּוֹ רְחָבָה לְקַבֵּל אוֹתוֹ הַדָּבָר וְאֵין לוֹ מָקוֹם בְּתוֹךְ לִבּוֹ לָגוּר שָׁם הַצַּעַר, וּבְדָבָר הַמַּטְרִיחַ נוֹפֵל לְשׁוֹן גְּדֵל, שֶׁגָּדוֹל הוּא וְכָבֵד עַל הָאָדָם, כְּגוֹן ״וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי״ (זכריה י״א) — גָּדְלָה עָלַי, ״וְיִגְאֶה כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי״ (איוב י׳); כְּלָלוֹ שֶׁל פֵּרוּשׁ, כָּל לְשׁוֹן קִצּוּר נֶפֶשׁ בְּדָבָר לְשׁוֹן שֶׁאֵין יָכוֹל לְסָבְלוֹ הוּא — שֶׁאֵין הַדַּעַת סוֹבַלְתּוֹ:

ה׳ וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתֹנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל׃

באלהים ובמשה. הִשְׁווּ עֶבֶד לְקוֹנוֹ (תנחומא):

למה העליתנו. שְׁנֵיהֶם שָׁוִים:

ונפשנו קצה. אַף זֶה לְשׁוֹן קְצִיר נֶפֶשׁ וּמְאוּס:

בלחם הקלקל. לְפִי שֶׁהַמָּן נִבְלָע בָּאֲבָרִים קָרְאוּהוּ קָלְקָל, אָמְרוּ, עָתִיד הַמָּן הַזֶּה שֶׁיִּתְפַּח בְּמֵעֵינוּ, כְּלוּם יֵשׁ יְלוּד אִשָּׁה שֶׁמַּכְנִיס וְאֵינוֹ מוֹצִיא? (יומא ע״ה):

ו׳ **וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־רָב מִיִּשְׂרָאֵל:**

את הנחשים השרפים. שֶׁשּׂוֹרְפִים אֶת הָאָדָם בְּאֶרֶס שְׁנֵיהֶם:

וינשכו את העם. יָבֹא נָחָשׁ שֶׁלָּקָה עַל הוֹצָאַת דִּבָּה וְיִפָּרַע מִמּוֹצִיאֵי דִּבָּה, יָבֹא נָחָשׁ שֶׁכָּל הַמִּינִין נִטְעָמִין לוֹ טַעַם אֶחָד וְיִפָּרַע מִכְּפוּיֵי טוֹבָה שֶׁדָּבָר אֶחָד מִשְׁתַּנֶּה לָהֶם לְכַמָּה מַטְעַמִּים (תנחומא):

ז׳ **וַיָּבֹאוּ הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם:**

ויתפלל משה. מִכָּאן לְמִי שֶׁמְּבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ, שֶׁלֹּא יְהֵא אַכְזָרִי מִלְּמְחֹל (עי׳ תנחומא):

ח׳ **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי:**

על נס. עַל כְּלוֹנָס, שֶׁקּוֹרִין פִּירק״א בְּלַעַז, וְכֵן ״וְכַנֵּס עַל הַגִּבְעָה״ (ישעיהו ל׳), ״אָרִים נֵסִי״ (שם מ״ט), ״שְׂאוּ נֵס״ (שם י״ג); וּלְפִי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ לְאוֹת וְלִרְאָיָה, קוֹרְאוֹ נֵס:

כל הנשוך. אֲפִלּוּ כֻּלָּם אוֹ חֲמוֹר נוֹשְׁכוֹ הָיָה נִזּוֹק וּמִתְנַוֶּנֶה וְהוֹלֵךְ, אֶלָּא שֶׁנִּשִּׂיכַת הַנָּחָשׁ מְמַהֶרֶת לְהָמִית, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן וְרָאָה אֹתוֹ — רְאִיָּה בְּעָלְמָא — וּבִנְשִׂיכַת הַנָּחָשׁ נֶאֱמַר ״וְהִבִּיט״ — וְהָיָה אִם נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת אִישׁ וְהִבִּיט וְגוֹ׳ — שֶׁלֹּא הָיָה מְמַהֵר נְשׁוּךְ הַנַּחַשׁ לְהִתְרַפְּאוֹת אֶלָּא אִם כֵּן מַבִּיט בּוֹ בְּכַוָּנָה; וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכִי נָחָשׁ מֵמִית אוֹ מְחַיֶּה? אֶלָּא, בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם הָיוּ מִתְרַפְּאִים, וְאִם לָאו הָיוּ נְמוֹקִים (ראש השנה כ״ט):

ט׳ **וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת וָחָי:**

נחש נחשת. לֹא נֶאֱמַר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ שֶׁל נְחֹשֶׁת, אֶלָּא אֲמַר מֹשֶׁה, הַקָּבָ״ה קוֹרְאוֹ נָחָשׁ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ שֶׁל נְחֹשֶׁת, לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן (בראשית רבה ל״א):

י׳ **וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת:**

י״א **וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ:**

בעיי העברים. לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עִיִּים, וְעִי לְשׁוֹן חָרְבָּה הִיא — דָּבָר הַטָּאוּט בְּמַטְאֲטֵא, וְהָעַי״ן בּוֹ יְסוֹד לְבַדָּהּ, וְהוּא מִלְּשׁוֹן ״עָיִים״ (שמות כ״ז), ״וְיָעָה בָּרָד״ (ישעיהו כ״ח):

העברים. דֶּרֶךְ מַעֲבַר הָעוֹבְרִים שָׁם אֶת הַר נְבוֹ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁהוּא מַפְסִיק בֵּין אֶרֶץ מוֹאָב לְאֶרֶץ אֱמוֹרִי:

על פני מואב ממזרח השמש. בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב:

י״ב **מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זָרֶד:**

י״ג **מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנֹן אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי:**

מגבל האמרי. תְּחוּם סוֹף מֶצַח שֶׁלָּהֶם, וְכֵן גְּבוּל מוֹאָב — לְשׁוֹן קָצֶה וְסוֹף:

מעבר ארנון. הִקִּיפוּ אֶרֶץ מוֹאָב כָּל דְּרוֹמָהּ וּמִזְרָחָהּ עַד שֶׁבָּאוּ מֵעֵבֶר הַשֵּׁנִי לְאַרְנוֹן בְּתוֹךְ אֶרֶץ הָאֱמוֹרִי בְּצִפּוֹנָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב:

היצא מגבל האמרי. רְצוּעָה יוֹצְאָה מִגְּבוּל הָאֱמוֹרִי וְהִיא שֶׁל אֱמוֹרִיִּים, וְנִכְנֶסֶת לִגְבוּל מוֹאָב עַד אַרְנוֹן שֶׁהוּא גְּבוּל מוֹאָב, וְשָׁם חָנוּ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בָאוּ לִגְבוּל מוֹאָב, **כי ארנון גבול מואב**, וְהֵם לֹא נָתְנוּ לָהֶם רְשׁוּת לַעֲבֹר בְּאַרְצָם, וְאַע״פִּי שֶׁלֹּא פֵּרְשָׁהּ מֹשֶׁה, פֵּרְשָׁהּ יִפְתָּח, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִפְתָּח (שופטים י״א) ״וְגַם אֶל מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה״, וּמֹשֶׁה רָמְזָהּ (דברים ב׳), ״כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָר״ — מָה אִלּוּ לֹא נָתְנוּם לַעֲבֹר בְּתוֹךְ אַרְצָם אֶלָּא הִקִּיפוּם סָבִיב, אַף מוֹאָב כֵּן:

י״ד **עַל־כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנֹן:**

על כן יאמר. עַל חֲנִיָּה זוֹ וְנִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ בָהּ **יאמר בספר מלחמת ה׳** — כְּשֶׁמְּסַפְּרִים נִסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ יְסַפְּרוּ אֶת וָהֵב וגו׳:

את והב. כְּמוֹ אֶת יָהֵב, כְּמוֹ שֶׁיֵּאָמֵר מִן יעד יָעַד, כֵּן יֵאָמֵר מִן יהב יָהֵב, וְהַוָּי״ו יְסוֹד הוּא, כְּלוֹמַר אֶת אֲשֶׁר יָהַב לָהֶם וְהִרְבָּה נִסִּים בְּיַם סוּף:

ואת הנחלים ארנון. כְּשֵׁם שֶׁמְּסַפְּרִים בְּנִסֵּי יַם סוּף, כָּךְ יֵשׁ לְסַפֵּר בְּנִסֵּי נַחֲלֵי אַרְנוֹן, שֶׁאַף כָּאן נַעֲשׂוּ נִסִּים גְּדוֹלִים, וּמָה הֵם הַנִּסִּים?

ט״ו וְאָשֻׁד֙ הַנְּחָלִ֔ים אֲשֶׁ֥ר נָטָ֖ה לְשֶׁ֣בֶת עָ֑ר וְנִשְׁעַ֖ן לִגְבֽוּל מוֹאָֽב׃

ואשד הנחלים. תַּרְגּוּם שֶׁל שֶׁפֶךְ ״אֶשֶׁד״ — שֶׁפֶךְ הַנְּחָלִים שֶׁנִּשְׁפָּךְ שָׁם דַּם אֱמוֹרִיִּים, שֶׁהָיוּ נֶחְבָּאִים שָׁם, לְפִי שֶׁהָיוּ הֶהָרִים גְּבוֹהִים וְהַנַּחַל עָמֹק וְקָצָר וְהֶהָרִים סְמוּכִים זֶה לָזֶה — אָדָם עוֹמֵד עַל הָהָר מִזֶּה וּמְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ בָּהָר הַזֶּה — וְהַדֶּרֶךְ עוֹבֶר בְּתוֹךְ הַנַּחַל, אָמְרוּ אֱמוֹרִיִּים, כְּשֶׁיִּכָּנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ לְתוֹךְ הַנַּחַל לַעֲבֹר, נֵצֵא מִן הַמְּעָרוֹת שֶׁבֶּהָרִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶם, וְנַהַרְגֵם בְּחִצִּים וְאַבְנֵי בַּלִיסְטְרָאוֹת, וְהָיוּ אוֹתָן הַנְּקָעִים בָּהָר שֶׁל צַד מוֹאָב, וּבָהָר שֶׁל צַד אֱמוֹרִיִּים הָיוּ כְּנֶגֶד אוֹתָן נְקָעִים כְּמִין קֶרְנוֹת וְשָׁדִים בּוֹלְטִין לַחוּץ, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר, נִזְדַּעְזַע הָהָר שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּשִׁפְחָה הַיּוֹצֵאת לְהַקְבִּיל פְּנֵי גְּבִרְתָּהּ, וְנִתְקָרֵב לְצַד הָהָר שֶׁל מוֹאָב וְנִכְנְסוּ אוֹתָן הַשָּׁדִים לְתוֹךְ אוֹתָן נְקָעִים וַהֲרָגוּם, וְזֶהוּ אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר — שֶׁהָהָר נָטָה מִמְּקוֹמוֹ וְנִתְקָרֵב לְצַד מוֹאָב וְנִדְבַּק בּוֹ, וְזֶהוּ וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב (תנחומא; ברכות נ״ד):

ט״ז וּמִשָּׁ֥ם בְּאֵרָ֖ה הִ֑וא הַבְּאֵ֗ר אֲשֶׁ֨ר אָמַ֤ר יְהוָה֙ לְמֹשֶׁ֔ה אֱסֹף֙ אֶת־הָעָ֔ם וְאֶתְּנָ֥ה לָהֶ֖ם מָֽיִם׃ {ס}

ומשם בארה. מִשָּׁם בָּא הָאֶשֶׁד אֶל הַבְּאֵר; כֵּיצַד? אָמַר הַקָּבָ״ה מִי מוֹדִיעַ לִבְנֵי הַנְּסִים הַלָּלוּ? הַמָּשָׁל אוֹמֵר ״נָתַתָּ פַּת לְתִינוֹק הוֹדִיעַ לְאִמּוֹ״. לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ חָזְרוּ הֶהָרִים לִמְקוֹמָם, וְהַבְּאֵר יָרְדָה לְתוֹךְ הַנַּחַל וְהֶעֱלָתָה מִשָּׁם דַּם הַהֲרוּגִים וּזְרוֹעוֹת וְאֵבָרִים וּמוֹלְכָתָן סָבִיב הַמַּחֲנֶה, וְיִשְׂרָאֵל רָאוּ וְאָמְרוּ שִׁירָה:

י״ז אָ֚ז יָשִׁ֣יר יִשְׂרָאֵ֔ל אֶת־הַשִּׁירָ֖ה הַזֹּ֑את עֲלִ֣י בְאֵ֔ר עֱנ֖וּ לָֽהּ׃

עלי באר. מִתּוֹךְ הַנַּחַל וְהַעֲלִי מַה שֶּׁאַתְּ מַעֲלָה; וּמִנַּיִן שֶׁהַבְּאֵר הוֹדִיעָה לָהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר ״וּמִשָּׁם בְּאֵרָה״, וְכִי מִשָּׁם הָיְתָה, וַהֲלֹא מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיְתָה עִמָּהֶם? אֶלָּא שֶׁיְּרָדָה לְפַרְסֵם אֶת הַנִּסִּים (תנחומא); וְכֵן אָז יָשִׁיר ... הַשִּׁירָה הַזֹּאת נֶאֶמְרָה בְּסוֹף אַרְבָּעִים וְהַבְּאֵר נִתְּנָה לָהֶם מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים, מָה רָאָה לִכָּתֵב כָּאן? אֶלָּא הָעִנְיָן הַזֶּה נִדְרָשׁ לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ:

י״ח בְּאֵ֖ר חָפָרֻ֣הָ שָׂרִ֑ים כָּרוּ֖הָ נְדִיבֵ֣י הָעָ֗ם בִּמְחֹקֵק֙ בְּמִשְׁעֲנֹתָ֔ם וּמִמִּדְבָּ֖ר מַתָּנָֽה׃

באר חפרוה. זֹאת הִיא הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפְרוּהָ שָׂרִים — מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

במשענתם. בְּמַטֶּה:

וממדבר. נִתְּנָה לָהֶם:

י״ט וּמִמַּתָּנָ֖ה נַחֲלִיאֵ֑ל וּמִנַּחֲלִיאֵ֖ל בָּמֽוֹת׃

וממתנה נחליאל. כְּתַרְגּוּמוֹ:

כ׳ וּמִבָּמוֹת֙ הַגַּ֣יְא אֲשֶׁר֙ בִּשְׂדֵ֣ה מוֹאָ֔ב רֹ֖אשׁ הַפִּסְגָּ֑ה וְנִשְׁקָפָ֖ה עַל־פְּנֵ֥י הַיְשִׁימֹֽן׃ {פ}

ומבמות הגיא אשר בשדה מואב. כִּי שָׁם מֵת מֹשֶׁה וְשָׁם בָּטְלָה הַבְּאֵר; דְּ״אַ, כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם — כָּל נָשִׂיא וְנָשִׂיא כְּשֶׁהָיוּ חוֹנִים נוֹטֵל מַקְלוֹ וּמוֹשֵׁךְ אֵצֶל דִּגְלוֹ וּמַחֲנֵהוּ, וּמֵי הַבְּאֵר נִמְשָׁכִין דֶּרֶךְ אוֹתוֹ סִימָן וּבָאִין לִפְנֵי חֲנִית כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט (תנחומא):

במחקק. עַל פִּי מֹשֶׁה שֶׁנִּקְרָא מְחוֹקֵק, שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחוֹקֵק סָפוּן״ (דברים ל״ג); וְלָמָּה לֹא נִזְכַּר מֹשֶׁה בְּשִׁירָה זוֹ? לְפִי שֶׁלָּקָה עַל יְדֵי הַבְּאֵר, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לֹא נִזְכַּר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ מְזַמְּנִין אוֹתוֹ לִסְעוּדָה, אָמַר אִם אוֹהֲבִי שָׁם אֲנִי שָׁם, וְאִם לָאו אֵינִי הוֹלֵךְ (תנחומא):

ראש הפסגה. כְּתַרְגּוּמוֹ ״רֵישׁ רָמְתָא״:

פסגה. לְשׁוֹן גַּבֵּהּ, וְכֵן ״פִּסְגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ״ (תהילים מ״ח) — הַגְבִּיהוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ:

ונשקפה. אוֹתָהּ הַפִּסְגָּה עַל פְּנֵי הַמָּקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ יְשִׁימוֹן, וְהוּא לְשׁוֹן מִדְבָּר שֶׁהוּא שָׁמֵם; דָּבָר אַחֵר וְנִשְׁקָפָה הַבְּאֵר עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, שֶׁנִּגְנְזָה בְּיָמָהּ שֶׁל טָבְרְיָא, וְהָעוֹמֵד עַל הַיְשִׁימוֹן מַבִּיט וְרוֹאֶה כְּמִין כְּבָרָה בַּיָּם, וְהִיא הַבְּאֵר, כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא:

כ״א וַיִּשְׁלַ֥ח יִשְׂרָאֵ֛ל מַלְאָכִ֖ים אֶל־סִיחֹ֣ן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִ֑י לֵאמֹֽר׃

וישלח ישראל מלאכים. וּבְמָקוֹם אַחֵר תּוֹלֶה הַשְׁלִיחוּת בְּמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַאֲשַׁלַּח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת" (דברים ב'), וְכֵן "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקֶּדֶשׁ אֶל מֶלֶךְ אֱדוֹם" (במדבר כ'), וּבִיפְתָּח הוּא אוֹמֵר (שופטים י"א) "וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל מֶלֶךְ אֱדוֹם" וְגוֹ', הַכְּתוּבִים הַלָּלוּ צְרִיכִין זֶה לָזֶה, זֶה נוֹעֵל וְזֶה פּוֹתֵחַ, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה, לוֹמַר לְךָ שֶׁנְּשִׂיא הַדּוֹר הוּא כְּכָל הַדּוֹר, כִּי הַנָּשִׂיא הוּא הַכֹּל (תנחומא):

כ"ב אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה׀ בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ׀ נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ׃

אעברה בארצך. אַע"פ שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לִפְתֹּחַ לָהֶם בְּשָׁלוֹם בְּקֶשׁוּ מֵהֶם שָׁלוֹם (שם):

כ"ג וְלֹא־נָתַן סִיחֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל֮ עָבַר בִּגְבֻלוֹ֒ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ֒ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל֙ הַמִּדְבָּרָה֙ וַיָּבֹא֙ יָהְצָה֙ וַיִּלָּחֶם֙ בְּיִשְׂרָאֵ֔ל׃

ולא נתן סיחן וגו'. לְפִי שֶׁכָּל מַלְכֵי כְנַעַן הָיוּ מַעֲלִין לוֹ מַס, שֶׁהָיָה שׁוֹמְרָם שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ עֲלֵיהֶם גְּיָסוֹת, כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ, אָ"לָּ, כָּל עַצְמִי אֵינִי יוֹשֵׁב כָּאן אֶלָּא לְשָׁמְרָם מִפְּנֵיכֶם, וְאַתֶּם אוֹמְרִים כָּךְ (תנחומא):

ויצא לקראת ישראל. אִלּוּ הָיְתָה חֶשְׁבּוֹן מְלֻאָה יְתוּשִׁין אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְכָבְשָׁהּ, וְאִם הָיָה סִיחוֹן בִּכְפָר חַלָּשׁ אֵין כָּל אָדָם יָכוֹל לְכָבְשׁוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהָיָה בְּחֶשְׁבּוֹן; אָמַר הַקָּבָ"ה מָה אֲנִי מַטְרִיחַ עַל בָּנַי כָּל זֹאת לָצוּר עַל כָּל עִיר וָעִיר? נָתַן בְּלֵב כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָצֵאת מִן הָעֲיָרוֹת, וְנִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם לְמָקוֹם אֶחָד וְשָׁם נָפְלוּ, וּמִשָּׁם הָלְכוּ יִשְׂרָאֵל אֶל הֶעָרִים וְאֵין עוֹמֵד לְנֶגְדָּם, כִּי אֵין שָׁם אֶלָּא נָשִׁים וָטָף (שם):

כ"ד וַיַּכֵּהוּ֙ יִשְׂרָאֵ֔ל לְפִי־חָ֖רֶב וַיִּירַ֣שׁ אֶת־אַרְצ֑וֹ מֵאַרְנֹן֙ עַד־יַבֹּ֔ק עַד־בְּנֵ֖י עַמּ֑וֹן כִּ֥י עַז֙ גְּב֣וּל בְּנֵ֔י עַמּֽוֹן׃

כי עז. וּמַהוּ חָזָק? הַתְרָאָתוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה שֶׁאָמַר לָהֶם אַל תְּצֵרֵם וְגוֹ' (דברים ב'):

כ"ה וַיִּקַּ֤ח יִשְׂרָאֵל֙ אֶת כָּל־הֶעָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה וַיֵּ֥שֶׁב יִשְׂרָאֵ֖ל בְּכָל־עָרֵ֣י הָאֱמֹרִ֑י בְּחֶשְׁבּ֖וֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶֽיהָ׃

בנתיה. כְּפָרִים הַסְּמוּכִים לָהּ:

כ"ו כִּ֣י חֶשְׁבּ֣וֹן עִיר֩ סִיחֹ֨ן מֶלֶךְ֙ הָאֱמֹרִ֜י הֽוּא וְה֣וּא נִלְחַ֗ם בְּמֶ֙לֶךְ֙ מוֹאָ֣ב הָרִאשׁ֔וֹן וַיִּקַּ֥ח אֶת־כָּל־אַרְצ֖וֹ מִיָּד֑וֹ עַד־אַרְנֹֽן׃

והוא נלחם. לָמָּה הֻצְרַךְ לִכְתֹּב? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם) "אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב", וְחֶשְׁבּוֹן מִשֶּׁל מוֹאָב הָיְתָה, כָּתַב לָנוּ שֶׁסִּיחוֹן לְקָחָהּ מֵהֶם וְעַל יָדוֹ טָהֲרָה לְיִשְׂרָאֵל (חולין ס'; גיטין ל"ח):

מידו. מֵרְשׁוּתוֹ (בבא מציעא נ"ו):

כ"ז עַל־כֵּ֗ן יֹאמְרוּ֙ הַמֹּשְׁלִ֔ים בָּ֣אוּ חֶשְׁבּ֔וֹן תִּבָּנֶ֖ה וְתִכּוֹנֵ֥ן עִיר סִיחֹֽן׃

על כן. עַל אוֹתָהּ מִלְחָמָה שֶׁנִּלְחַם סִיחוֹן בְּמוֹאָב:

יאמרו המשלים. בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ" (במדבר כ"ג):

המשלים. בִּלְעָם וּבְעוֹר, וְהֵם אָמְרוּ:

באו חשבון. שֶׁלֹּא הָיָה סִיחוֹן יָכוֹל לְכָבְשָׁהּ וְהָלַךְ וְשָׁכַר אֶת בִּלְעָם לְקַלְלוֹ (תנחומא); וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לוֹ בָּלָק "כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ" וְגוֹ' (במדבר כ"ב):

תבנה ותכונן. חֶשְׁבּוֹן בְּשֵׁם סִיחוֹן לִהְיוֹת עִירוֹ:

כ"ח כִּֽי־אֵ֣שׁ יָצְאָ֗ה מֵֽחֶשְׁבּוֹן֙ לֶהָבָ֔ה מִקְרְיַ֖ת סִיחֹ֑ן אָכְלָ֤ה עַר־מוֹאָב֙ בַּעֲלֵ֣י בָמ֔וֹת אַרְנֹֽן׃

כי אש יצאה מחשבון. מִשֶּׁכְּבָשָׁהּ סִיחוֹן:

אכלה ער מואב. שֵׁם אוֹתָהּ הַמְּדִינָה קְרוּי עָר בְּלָשׁוֹן עִבְרִי וּלְחֵית בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי:

ער מואב. עָר שֶׁל מוֹאָב:

כ"ט אוֹי־לְךָ֣ מוֹאָ֔ב אָבַ֖דְתָּ עַם־כְּמ֣וֹשׁ נָתַ֞ן בָּנָ֤יו פְּלֵיטִם֙ וּבְנֹתָ֔יו בַּשְׁבִ֕ית לְמֶ֖לֶךְ אֱמֹרִ֥י סִיחֹֽן׃

אוי לך מואב. שֶׁקִּלְלוֹ אֶת מוֹאָב שֶׁיִּמָּסְרוּ בְיָדוֹ (תנחומא):

כמוש. שֵׁם אֱלֹהֵי מוֹאָב:

נתן. הַנּוֹתֵן אֶת בָּנָיו שֶׁל מוֹאָב׃

פליטם — נָסִים וּפְלֵטִים מֵהֶרֶב וְאֶת בְּנוֹתָיו בַּשְּׁבִית וְגוֹ׳׃

ל׳ וּנְיָרָם אָבֵד חֶשְׁבּוֹן עַד־דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר עַד־מֵידְבָא׃

ונירם אבד. מַלְכוּת שֶׁלָּהֶם׃

אבד חשבון עד דיבן — מַלְכוּת וְעֹל שֶׁהָיָה לְמוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן אָבַד מִשָּׁם, וְכֵן עַד דִּיבֹן; תַּרְגּוּם שֶׁל סָר ״עַד״, כְּלוֹמַר סָר נִיר מִדִּיבֹן; נִיר לְשׁוֹן מַלְכוּת וְעֹל מֶמְשֶׁלֶת אִישׁ, כְּמוֹ ״לְמַעַן הֱיוֹת נִיר לְדָוִד עַבְדִּי״ (מ״א י״א)׃

ונשים. שִׁי״ן דִּגּוּשָׁה, לְשׁוֹן שְׁמָמָה, כָּךְ יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים, ״וַנַּשִּׁים אוֹתָם עַד נֹפַח״ — הֲשִׁמּוֹנוּם עַד נֹפַח׃

ל״א וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃

ל״ב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְנֹתֶיהָ (ויירש) [וַיֹּרֶשׁ] אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־שָׁם׃

וישלח משה לרגל את יעזר. הַמְרַגְּלִים לְכָדוּהָ, אָמְרוּ לֹא נַעֲשֶׂה כָּרִאשׁוֹנִים, בְּטוּחִים אָנוּ בְּכֹחַ תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְהַלָּחֵם (תנחומא)׃

ל״ג וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי׃

ל״ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן׃

אל תירא אתו. שֶׁהָיָה מֹשֶׁה יָרֵא לְהִלָּחֵם, שֶׁמָּא תַּעֲמֹד לוֹ זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיָּבֹא הַפָּלִיט״ (בראשית י״ד) — הוּא עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הָרְפָאִים שֶׁהִכּוּ כְּדָרְלָעֹמֶר וַחֲבֵרָיו בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ג׳) ״רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים״ (נדה ס״א)׃

ל״ה וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ׃

ויכו אתו. מֹשֶׁה חֲרָגוֹ, כִּדְאִיתָא בִּבְרָכוֹת בְּהָרוֹאֶה (ברכות דף נ״ד), עֲקַר טוּרָא בַּר תְּלָתָא פַּרְסֵי וְכוּ׳׃

פרק כ״ב

א׳ וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ {ס}